

KOVIT-19 RAIX SENGX RAÜTÄ VAISAW TÄLÄQ

- 1. Kovit-19 tawztsiq raix
sengx raütä bawmxvai
thunx**

Kovit-19 raix sengx raütä bawmxvai thunx

Kovit-19 tawztsiq raix sengx raütä bawmxvai thunx

1. Kovit-19 tawztsiq tàthiix nguz raüyäq yamlai säp thüx cyängz väx?

Kaongzkhusaq yamlai tawztsiq phan väx mi thu kuq kàrà säp thüx cyängz. Mungya Hanzsängx Lam Bromz (WHO) räq àthapthi kuq thüx tawztsiq phan kàrà li tàthiix cyängz mi räq. Kàrà tiim kä -

- (1) Briting naix Klli räq àtàdaongx Covishield,
- (2) Briting mung mäq àtàdaongx AstraZeneca,
- (3) Àmàrixkanx mung mäq àtàdaongx Pfizer, Moderna, Janssen,
- (4) Khe (Muva) mung mäq àtàdaongx Sinopharm (Beijing Institute of Biological Products Co-Ltd), naix CoronaVac (maic àpaz kaw räq Sinovac nguztä mänz säp vi tàlawx) tiim ràtawx.

Sinopharm (BIBP) naix Sinovac kä WHO räq yaqtälaw nä langx mäx Mez naix Junz yixpi nä langx khawz àkhang kuq thüx tawx. **Khe mung mäq àtàdaongx Sinopharm (Wuhan Institute of Biological Products Co Ltd) naix Klli mung mäq àtàdaongx Covaxin tawztsiq thunx kä WHO räq àcyen liix shàrira shaq khamäq ràkhaq liz langx àkhawz àkhang kä àhüz shaq li ràtawx.**

Kàmäq, tawztsiq àhia shaq shä àkhoix nawx väx, samhia àsaicsam àthüxshänx thüx shä, tsiq thu mäx samhia tàkhuyiz tàyexmex thüx tawx shä tàyexmex thüx mäk väx, raütä tawztsiq thu ke ti tiim räq tsiq thiix samhia àdfinxsawnx shä dfinxsawnx säpmaz vi mäk väx tiim kàrà mänz maicmiix räq kawnczyawnz säp thüx mäx ra tàlawx.

2. Kovit-19 tawztsiq thu lawt raüyäq dfixthfax m'tinx khanx väx mi tawz lawt?

WHO mäq àthimi thüx Kovit-19 tawztsiq shaqvax tiim kä---

	Kovit-19 tawztsiq phan thunx	Kovit-19 dfixthfax tawz lawt lam	Dfix hyeng hiax Kovit-19 dfix tawz lawt lam
1.	Pfizer by BioNtech Comirnaty	91.3 %	95.3 %
2.	AstraZeneca-University of Oxford by SK Bio	76 %	85 %
3.	Covishield by SII	66.7 %	92 %
4.	Janssen by Johnson & Johnson	72 %	86 %

	Kovit-19 tawztsiq phan thunx	Kovit-19 dfisixthfax tawz lawt lam	Dfisix hyeng hiax Kovit-19 dfisix tawz lawt lam
5.	Moderna	>90 %	>95 %
6.	Sinopharm by Beijing Bio-Institute of Biological Products Co Ltd	79 %	Àcyen shàrira thùx àhüz shaq
7.	CoronaVac (Sinovac) by Sinovac Biotech Ltd.	51 %	100 %

* Tawztsiq tiim kä dfisix hyeng hiax maong väx àkhanxkhanx tawz kuq lawt tàlawx shatmäq dfisix ngaüx lawt mäk cyängz khanx kàläh tawz kuq lawt mäk. Kàkhäh khamäq tawztsiq li thu lawt kaix nawx nguz raümänz Kovit-19 tawzlaw lam ràtäq khüznü pängx pängx, sekkanz 20 yaqhex, maic àpaz phaongx àphii nä khumshum kizvaz mäk mäq phancyan ruq ràcyängz ràtawx.

3. Kovit-19 tawztsiq kä m'khäh ti tiim räq tàthiix cyängz väx?

Kovit-19 tawztsiq kàrä àsak viix 18 mäq lamthaq ti tiim räq thu maix tàlawx ràshatmäq

- Dfisixthfax ngaüx mäh àye ràtäq hanzsängx lam kamx shäm x ti thunx naix.
- Kovit-19 dfisix ngaüx raütä dfihiax sixhiax ti tiim (nyungzvez hiax ti tiim, kàmäq laihinx dfisix si ti tiim) mäh mikhu ke thu ke cyängz nguztä säpmaz dfinxsawnx ti bi räq dänxhawnx cyaongphan thùx vi tawx.
- Tàyaiz düx, shiizpax, saw àngawn dfisixthfax, su dfisixthfax, dfänz dfisixthfax, kiaz dfisixthfax si ti tiim naix, dfiluz dfisix ti tiim li nguz raümänz dfisix sängli ti tiim (bawmxthi; HIV dfisixthfax kaü si raütä ART tsiq nyängx ti tiim) mänz tawztsiq thu maix tàlawx.

4. Kovit-19 tawztsiq kä m'khäh ti tiim räq väx tàthiix maix mäk mi räq?

- Cyaüxlüx nä Kovit-19 dfisixthfax khamxsha ti (ràmək raü) Kovit-19 dfisix khamxsha lam tàshamram ti tiim
- Àsak viix 12 mäq lamkiq nawsez re (Pfizer Kovit-19 tawztsiq mäq liaz raütä laihinx Kovit-19 tawztsiq thunx àsak viix 18 mäq lamkiq si ti tiim mäh kä thu ke maix mäk mi räq)
- Tawztsiq maong väx dat phan shizshiz raz raix rizpawz mäk ti tiim
- Àphax nä tawztsiq phan shizshiz raz thu raütä dat rizpawz mäk pinya ti tiim
- Naw vèhantz nyungz tiim (àbi tawztsiq thunx mäh) tawztsiq thu maix mäk mi räq

Dat rizpawz mäk ti kä tawztsiq mi tàthu shaq nä tsiq shrazmaq bi raix kaongzkhu ràcyaongxphanx thüx cyängz mi räq.

Naw vàhanz nyungz kä Kovit-19 dfisix pin raükä dfisix hyeng hiax khamxsha raütä vàhanz raix sengx raütä mänz dfisix khamxsha cyängz lam mawz si khamäq mikhu ke tawztsiq thu ke cyängz li nguz raümänz àbi tawztsiq nä kä vàhanz nyungz re mäs kamtaw kam mäs shàrira àthimi thüx àhüz shaq li ràtawx. Khamäq tawztsiq raix sengx raütä àhia lamzli, àbix lamzli kàrà tiim kàrà ràshinxliix raütä hanzsängx lam shàlilli ke ti tiim raix samhia ràcyaongxphanx raütä tiq tàthu cyängz mi räq.

5. Kovit-19 tawztsiq thu raüyäq yam àcyu väx mi lap, kàmäq yam tàmaz cyängz väx mi si?

Shàrira kawnzliix kàyäq tawztsiq yängz kun liz thu raükä lamkiq väx àcyu àhia thunx mi lap lawt.

- ✓ Kovit-19 dfisix khamäq dfisix hyeng hiax naix dfaixsiq khumiq väx mi tàkawmxyawm lawt
- ✓ Kovit-19 dfisix ngaüx naix àhinx ti tiim mäs tàngaüx àkawmx mi räq.
- ✓ Kovit-19 dfisixthfax àhinx phan väx mänz mi tawz lawt

Ràshatmäq, m'rà phan tawztsiq li nguz raümänz dfisixthfax manzshixyax max li kä tawz lawt mäk khamäq maic sak àviix, hanz nä àhinx dfisixthfax àsi àhüz, maicmiix hanzhaongx àhia àbix thaq nä liaz raütä dfisixthfax ràngaüx ràlüz kai lam (Breakthrough infection) mänz si tàlawx. Tawztsiq yängx max liz thu thüx raümänz maic àbi phänä kä dfisixthfax mawz ngaüx mi räq. Kàrà nängx tawztsiq tawz lawt tàliaz dfisixthfax ngaüx lamzli (Vaccine breakthrough cases) nguztä nguz vi tàlawx.

Kàkhäx khamäq tawztsiq yängz kun liz thu lawt yai mänz maicmiix hühanz tàchiixvinx mäs laznä nüpängx haongz, yaq àlaw àthaw heztsez ruq, maic raix fut 6 mäq tàhiiz shat singax, maicphaongx maicphii nä kizvaz mäk mäq stiq shat phanxcyanx mäs ra tàlawx.

Tawztsiq thu yai tàmaz cyängz lamzli tiim kä: Tawztsiq thu lawt rix àdfi àsix ikhäx pinya lam, àniix àkawx pinya lam, hühanz mánuxnax mäk lam, tsiq thu tàq baz nä àdfi, àshiix naix àchängxyaongx tiim mawz khamxsha li. Maic àpaz kaw nä kä dfisix hiax dfisix mäk mäq ranaic 2 tinx khanx nguz raükä àhiax ràkiz tàlawx.

6. Tawztsiq thu nawx nguzraü yamlai kàlawz cyängz väx?

Tawztsiq mi thu shaq nä

- Samhia khingba thüx mäh ra tàlawx. (Hanzphyinz mäk raükä tawztsiq thu mäh kingxtanx mäk shaq mi räq)
- Yawzлиз mäq nguz i nguz raükä maicmiix àhinx dfixix àsi khamäq nyäng tàkaix tsiq àvii kä tawztsiq thu mäh nguztä àthaq baic ra mäk.
- Hanzhaongx tàyawm tàläq Stiroic tsiq naix thfaxkaic (cancer) tsiq tiim nyäng tàkaix nguz raükä maicmiix dfixix tàtsiiqvii tàkaix shraz/shrazmaq bi raix tàluz nä ràcyaongxphanx ràvaisaw thüx cyängz.
- Àhinx dfixix àsi ti naix maicmiix räq nyäng tàkaix tsiq àsi nguz raükä hanzsängx lam shàlilii ke ti tiim raix kaongzkhu ràcyaongxphanx tàtaisaw thüx läq.

Tawztsiq mi thu shaq naix thu lawt lamlüx làmanz nä

- Hanzhaongx lap cyängz phaqsia, viashaüz nyiiipyäq tiim naix pedfiz viqdfäm màren màraz phaqsia läq.
- Cye àtsamz phaqsia kä àpyen cyängz (hanzshinx naix àgawq àphai pin mäh ningkungx ke ikhäx yax khamäq ràtawx)
- Lak shiz raz mänz phaqsia ngamz naix phaqsia phaqsia naix yiiq shiz raz mänz langx ngamz mäk sham tàutyü cyängz mänzlänz kä àpyen cyängz (dat rizpawz mäk läx nguz raüyäq kàrà phaqsia naix tàutyü mänzlänz khamäq shä, shä tawztsiq khamäq väx nguztä tàsäp mäh àyak mi räq khamäq ràtawx)

Tawztsiq thu lawt yai

- Tsiq thu lawt yai tsiq thu kuq tàläq baz nä minit 30 tinxkhanx khex mäh mi ra. (Tawztsiq raix dat rizpawz mäk khamäq pinya tàläq tàyaiz tàmaokchaq mäq mawz düx, maong dawq làvänz, dfidfux he tàtäüz, hühanz tsäk, àshii phinz pawt, thiaphum miaphum yax tiim pinya kiz raüyäq läx thittàlaw tsiqvii lawt mäh laznä ràtawx)
- Tawztsiq thu kuq täq baz kàrà chängyaong kiz mäk naix àdfi tàkawmx mäh khamkaic law ngäl mäq law pawp ke cyinx ke àmaix.
- Ra raükä yäm nä naic shiz naic naix tinx khanx samhia khingba läq. Kawnx phe liz kawnz läq.
- Hühanz tàmeshi dfaya saong hiäx naq kàlawz kiq shaq. Bawmxthi; yü ràyuz, haoklyeng vaix, àyuz àyap, àlaic àthaic dawxpix, tämpzawz taw, betmintan tàdfa, sängxlivo tàdfaba ràtàiimiya, kàmäq hanz tàhaongx raütä shämclamx cyängz

shämxlamx kaivax thunx kä tawztsiq thu yai ra 7 làman nä naq shämklamz kiq shaq.

7. Kovit-19 tawztsiq m’baz nä tàthu cyängz väx?

Tawztsiq shaqvax àhia àva lap mäh laznä

- Tengman hiava tàlâq tawztsiq lapluz thüxshänx täq lam bawmxkhamx lawt tàlâq bromz/kompani.
- Tawztsiq maicmiix phanphan tiim kàrà ra tàlâq àkex digri nä ramva mäq àthüxshänx thüx.
- Ramva mäq àhawpi àthüxshänx thüx.
- Tsiq thu làman nä tawztsiq thüxshänx raix sengx raütä kaongraiz thunx ramva mäq phancyan täq lam.
- Tawztsiq raix sengx tàlâq shämxlamx tàkhuyiz cyängz kàrà tàlängxren àdüz thüx àsäp àmaz ti tiim àsi lam.
- Tawztsiq thu ke ti tiim ràtäq hanzsängx lam shälilii ti shraz/shrazmaq bi mäh kamrap cyängz baz väx tawztsiq tiim kàrà li thu ke cyängz mi räq.

Ràmäk nguz raülâx tawztsiq shaqvax ràkhaq liz lap mäh mäq àbix àkhoix mäh mi ya kiz.

8. Kovit-19 tawztsiq thunx shaqvax kä m’lawq nä saüx liz väx taong tàlâq?

Kovit-19 tawztsiq tiim kä shàrira nyex shaq nä li àtàdaongx thüx tawztsiq tiim khamäq shaqvax m’tinx khanx väx mi hiava nguztä kä ràkhaq liz cyaong lawt maix shaq mi räq, àshàrira àthimi shaq li ràtawx.

9. Khe (Muva) mung mäq àtàdaongx Sinopharm, CoronaVac (Sinovac) naix Klii mung mäq àtàdaongx Covishield Kovit-19 tawztsiq tiim lamlux säp rawx.

	Sinopharm (BBIBP-CorV)	CoronaVac (Sinovac)	Covishield
Tàdaongx ti kompani	Beijing Institute of Biological Products Co-Ltd	Sinovac Life Sciences Co., Ltd	Serum Institute of India Pvt Ltd (AstraZeneca kompani naix Oxford takkàsü cyaong mäq rawmx nä àphawx thüx)

	Sinopharm (BBIBP-CorV)	CoronaVac (Sinovac)	Covishield
Tawztsiq phan	Vairas' thfax kaü lawtlax mäk liz cyängz (Inactivated virus) àkàlawz àtàdaongx thüx	Vairas' thfax kaü lawtlax mäk liz cyängz (Inactivated virus) àkàlawz àtàdaongx thüx	Vairas' thfax kaü haw tàlâq (viral vector) kàrà tàlüz raütä àtàdaongx thüx
Thüxshänx cyängz àkex	2 digri sintigrik mäq 8 digri sintigrik làman (shixsha thaq nä àkex thimi liixmiix àmaix phaqcyyix àsi)	2 digri sintigrik mäq 8 digri sintigrik làman	2 digri sintigrik mäq 8 digri sintigrik làman
Thu cyängz yängz viax	Yängz 2 (àphax yängz thu yai cyezpat 3 – 4 cyax yai yängz 2 yax thu naongz cyängz)	Yängz 2 (àphax yängz thu yai cyezpat 2 – 4 cyax yai yängz 2 yax thu naongz cyängz)	Yängz 2 (àphax yängz thu yai cyezpat 4 – 6 ràmək raü cyezpat 8 – 12 cyax yai yängz 2 yax thu naongz cyängz)*
Dfisix khamxsha maong väx tawz lawt lam	79 % (yängz 2 thu yai ra 14 mäq phax raütä)	51 % (yängz 2 thu yai ra 14 mäq phax raütä)	66.7 %
Dfisix hyeng hiax Kovit-19 dfisix tawz lawt lam	Shàrira àthimi thüx àhüz shaq	100 %	92 %
WHO mäq àradaongx nä langx mäs àkuq thüx àkhawz àkhang	Àkhang lap ye nawx (Mez yixpi ra 7, viix 2021 nä)	Àkhang lap ye nawx (Junz yixpi ra 1, viix 2021 nä)	Àkhang lap ye nawx (Febuwari yixpi ra 16, viix 2021)
Àhinx säp thüx cyängz thunx	<ul style="list-style-type: none"> • Àsak viix 18 mäq lamthaq ti mäs li thu maix tàlawx • Nawti nyungz re mänz thu àmaix • Naw vâhanz ti tiim mäs kâ shàrira thimi hüz shaq li khamäq naw vâhanz ti mäs thu raükä àhia lam naix àbix lap cyängz lam kàrà ràshinxliix raütä tiq tàthu cyängz. 		

Sinopharm tawztsiq kàrà àphax yängz thu lawt yai cyezpat 3 saüx mäk shaq nä li yängz naix yax thu naongz raüyäq yai väx yängz dfäm yax kä thu ra mäk nawx mi räq. Kàmäq yängz naix yax tàthu mäs cyezpat 4 tàliaz baic raükä àthu mäs naptawx tàläq àkhyingx nä kawztsitsi tàthu cyängz mi räq. Tawztsiq kä yängz naix kun liz tàthu mäs phaocyix säpmaz tàläq ti tiim räq dänxhawnx cyaongphan vi tàlawx.

*Kàrà tawztsiq tiim kä àkhyingx m'tinx khanx tàhiaz raütä thu raüyäq väx àhia punzthum mi räq nguztä kä àshàrira àthitmi shaq li ràtawx. Yaqtälaw nä àshàrira àsäp lap thüx Covishield tawztsiq kä àphax yängz naix, yängz naix yax kàrà cyezpat 8-12 tàkhiaz raütä thu àmaix lam chälzrälz thüx tawx. Ràshatmäq m'khäx mäq väx cyezpat 12 tàliaz baic raümänz yängz naix yax kä àthu àmaix nguztä cyaong thüx tawx. Kàmäq maicmiix singax tàkaix baz nä kä tawztsiq lap lawt tàläq naix tawztsiq thu ke ti tiim räq thapthi tàläq lamshiax tàphanx thu maix tàlawx.

10. Kovit-19 dfisixthfax nawx ngaüx yai tawztsiq thu maix mäq singax maix tàlawx shäx?

Kovit-19 dfisixthfax li pin vanx tawx nguzraü mänz tawztsiq thu maix mäq singax kä pin mäk. Yamkhäx khamäq väx nguz raükä dfisix hiax kaix yaimäq dfisixthfax m'tinx khanx nä saüx liz väx mi tawz lawt nguztä ràkhaq liz säp lawt maix khamäq nguztä àsäp àmaz ti tiim räq cyaong thüx tawx. M'tinx läx teng mäk li nguzraü mänz dfisixthfax ngaüx yai mäq hiax kai ti tiim phänä mänz dfisixthfax hali ngaüx naongz tàläq lam àsi ràtawx. Shàrira kawncyawnz lüzmäq Kovit-19 dfisixthfax ngaüx väx hiax kai ti tiim kä tawztsiq thu raü lapluz tàläq hanzhaongx kä koux raütä hiava tàläq lam tàchix tàlawx.

11. Kovit-19 dfisix ngaüx ye ti kä àkhyingx m'tinx khanx si raütiq väx Kovit-19 tawztsiq thu mi maix?

Kovit-19 dfisix khamxsha ti tiim phänä àdfisix mäq hia vanx raütä maic àhinx àhia ti tiim phänä dfisix ràngaüx lawt mäk àkhyingx kä -

- Vitlam dfisix khamxsha ti tiim phänä dfisix liz mäq ra 10 cyax yai dfisix säng vanx raütä yai ranaic, kàmäq
- Dfisix hyeng hiax khamxsha ti phänä kä dfisix liz mäq ra 20 cyax nä Kovit-19 tawztsiq tàthu àmaix mi räq.
- Tàyaizkhängz tsiqvii lam lüzmäq dfisix ti phänä ra 90 cyanx cyax raütiq tawztsiq thu àmaix mi räq.

12. Hantawz säpmaz cyängz cyak (Antibody test kit) mäq cyensaw àmaix shäx?

Maix mäk. Tawztsiq thu raütä m'tinx khanx väx mi tawz lawt nguztä säp mäx hantawz säpmaz cyängz cyak mäq thimi kä àsäp àmaz ti tiim räq dänxhawnx kuq thüx mäk. Kàrà hantawz säpmaz cyängz cyak kä àphax nä Kovit-19 dfsix ngaüx tawx shä, ngaüx mäq shaq väx kàrà säp lawt mäx li langx vanx tawx.

13. Kovit-19 tawztsiq àphax yängz thu lawt yai yängz naix yax thu vanx àkhyingx nä Kovit-19 dfsix shamram ràtäq dfsix, sawkhaok, khüzsäng shaok tiim pinya raüyäq tawztsiq thu maix tàlawx shäx?

Kàkhäx dfsix shamram si raükä Kovit-19 tawztsiq lamlüx thu maix mäq mi räq. Dfsix hia kiz raütiq tawztsiq thu àmaix mi räq.

Kovit-19 dfsix khamxsha ti tiim tawztsiq thu mäx khexbawmx cyängz àkhyingx ànax raix sengx raütä bawmxvai lomxbot 11 nä vonlai läq.

14. Kovit-19 tawztsiq àphax yängz (1st dose) thu lawt yai Kovit hali ngaüx naongz raüyäq yängz naix yax (2nd dose) thu maix tàlawx shäx?

Tawztsiq yängz naix yax (2nd dose) thu maix tàlawx. M'khäx mäq väx maicmiix phänä Kovit-19 dfsix lam àsi nguz raüyäq tawztsiq thu cyängz dänxhawnx ke kàrà bawmxvai lomxbot 11 nä liix läq.

15. Àsak viix 60 dfänz dfsix, maong dfsix, tàyaiz düx, shiiz dfsixthfax si ti tiim, ràmäk raü àhinx dfsixthfax si ti tiim Kovit-19 tawztsiq thu raükä yamlai àbix lap cyängz lam väx si yiiq? Khamäq tawztsiq thu maix tàlawx shäx, thu ra mäq väx?

Dfänz dfsix, maong dfsix, tàyaiz düx dfsix, shiiz dfsix, kiaz dfsix ràtäq tiim li ka mäq mäq àsak viix 60 cyanx mäq lamthaq yax ti tiim Kovit-19 dfsix ngaüx raüyäq yairälüz dfsix hyeng hiax mi khamxsha khamäq Kovit-19 tawztsiq mikhu ke thu ke mäx WHO räq dänxhawnx cyaongphan thüx tawx. Khamäq tawztsiq thu mäx àkhawz àkhang lap raükä tàkhiax mäq mäq tàthu cyängz mi räq. Kàmäq, tawztsiq mi tàthu shaq nä hanzsängx lam shàlilii shraz/shrazmaq bi mäq maicmiix phänä àhinx dfsix àsi lam tàluz cyaongxphanx tàtai ke cyängz mi räq.

Tawztsiq väx àbix lap cyängz lam thunx (tsiq thu kuq täq baz nä dfsix yax, àchängx àyaongx yax tiim) kä àhinx ti tiim ikhäx mi khamxsha diax. Maicmiix dü nä àhinx dfsix si tàläq tiim kàrà mänz ramva mäq samhia tàtsiqvii mäq ra tàlawx.

16. HIV dfixthfax kaü si täläq ti tiim naix ART tsiq nyäng täläq ti tiim häx Kovit-19 tawztsiq thu maix tälawx shäx, maix mäx väx?

Kovit-19 tawztsiq äpaz kaw kä HIV dfixthfax khamxsha ti tiim phänä shàrira thu tälängx kä äphax raläng shaq li ràtawx. Kàkhäx shàrira thimi lam haongtha mäx shaq li nguzraü mänz m'cyaüx cyaüxlüx nä kä WHO räq HIV dfixthfax khamxsha ti tiim mäx àhia yam ra mäx àthu àmaix nguztä cyaong tälawx. Kàmäq, Kovit-19 tawztsiq tiim kä vairas' thfax àtara mäq äphawx thüx ràmmäx khamäq hanzhaongx kawmxyawm ti tiim mäx mänz tawztsiq khamäq dfixthfax ngaüx lam àhüz mi räq nguztä cyaong tälawx. Kovit-19 tawztsiq naix ART tsiq ànaix hiazviaz nä mänz ràlaong ràlüz lam àhüz khamäq tawztsiq thu yainä mänz ART tsiq kä ràlüz raütä nyängx àmaix mi räq. Nguz i nguz raükä Sidifo viax (CD4 count) ädfap khamäq hanzhaongx kawmxyawm ti tiim phänä Kovit-19 tawztsiq thaq nä hanzhaongx sistam kawmxyawm tälawx li nguzraü mänz kàrà tiim raix sengx raütä cyaüxlüx nä ràkhaq liz shàrira chixhax thüx lam àhüz shaq li ràtawx. Mung àbi nä kä Sidifo viax (CD4 count) 200/Kbml mitar mäq lamkiq yax ti tiim kä tawztsiq mikhu ke tàthu cyängz tsàyin nä thii thüx vi tälawx. Kàkhäx hanzhaongx kawmxyawm ti tiim naix laihinx dfixthfax si ye ti tiim phänä Kovit pinya raükä dfixthfax hyeng hiax mi räq khamäq Kovit-19 tawztsiq mikhu ke thu mäx àsäp àmaz bi tiim räq dänxhawx kuq thüx tawx.

17. Lairängthawq tsiq nyängx ti tiim häx Kovit-19 tawztsiq thu maix tälawx shäx? Tawztsiq thu yai m'tinx cyaw nä tiq väx lairängthawq tsiq nyängx naongz mi maix?

Yawzliz mäq li nguz raükä lairängthawq tsiq nyängx ti nyungz re räq mänz Kovit-19 tawztsiq kä thu maix tälawx nguztä àsäp àmaz bi tiim räq dänxhawx thüx tawx. Raüli mänz lairängthawq tsiq nyängx ti nyungz re räq kä tsiq mi thu shaq nä tawztsiq hia lam, bix lam thunx kä yam lai väx si täläq kàrà samhia tàmazraz shàrira thüx raütä hanzsängx lam shàlilii ke ti tiim raix kaongzkhu ràcyaongxphanx thüx mäx dänxhawx kuq tàkaix. Tawztsiq phan àbi nä kä tàyaiz thaz täläq lam àsi nguztä shàrira chixhax thüx àsi ràtäq lam chiz lap tàkaix. United Kingdom (UK) mung nä àkàlawz thüx shàrira thimi thüx täq nä kä maic van 20 nä tawztsiq thu täq ti tiim väx vez 79 kä tàyaiz thaz täq lam àsi ràtawx, raütä vez 19 käläx dfaixsiq khumiq ya vanx täq lam chizhaz lap vanx tàkaix.

Tawztsiq raix sengx mäx mäq lairängthawq tsiq nyängx ti nyungz re àbi phänä mänz tàyaiz thaz kaixkix cyängz raläng si täläq lam chizhaz lap tàkaix. Lairängthawq tsiq nyängx mäx ti phänä kä tàyaiz thaz si lam vez 10,000 maong nä vez 2 tinx khanx ràraütä, lairängthawq tsiq nyängx ti nyungz re phänä kä vez 10,000 maong nä vez 5-10 tinx khanx si täläq lam chiz lap tàkaix. Kàrà shàrira chixhax lap lam kä Kovit-19 dfixthfax raix sengx raütä chixhax thüx lam kä ràmmäx ràtawx.

18. Kovit-19 tawztsiq thu raüyăq naw vâhanz lap mäk nawx nguztä kä räkhaq liz diax shăx?

Teng mäk. Cyaüxlüx WHO räq àthapthi kuq Kovit-19 tawztsiq thunx kä naw vâhanz yax cyăngz lam măx yam ra siq mäk ràtawx.

19. Kovit-19 tawztsiq thu yai naw hawx àmaix shăx mi räq?

Àmaix. Kovit-19 tawztsiq tiim kä naw vâhanz kawpyawp raix sengx raütă yam kaixkix cyăngz lam haxkhix chixhax àhüz shaq ràtawx. Tawztsiq thu yaină mänz àbix lam lap yiiq nguztä tàmaz raütă naw vâhanz yax cyăngz väx pyen ra raix mäk ràtawx. Awsteliya mung nä shàrira liixmiix kätä m'cyaüx nä saüx liz Kovit-19 tawztsiq khamăq lairăng sistam raix sengx raütă kaixkix cyăngz lam haxkhix àhüz shaq nguztä cyaong thüx tawx. Kămăq, naw vâhanz yax yailüz mraong mra daongx cyăngz yam haxkhix mänz tàchixhax mäk shaq ràtawx. Tawztsiq thu raütă Kovit-19 dfix khamăq naw àdfaix àmia cyiix lam mänz àkawmx ràtäq lam àsi nguztä cyaong tàlawx.

20. Naw vâhanz nyungz re Kovit-19 tawztsiq thu maix tàlawx shăx? M'rà phan Kovit-19 tawztsiq thu cyăngz väx?

Naw vâhanz nyungz re kä Kovit-19 dfix ngaüx raüyăq dfix hyeng hiax ya lam àsi naix vâhanz raix sengx raütă àhinx dfix kai tiim mänz mawz si khamăq Kovit-19 tawztsiq mikhu ke tàthu măx àsăp àmaz bi räq dănxhawx cyaongphan thüx tawx. Raüli mänz tawztsiq àpaz kaw kä naw vâhanz nyungz re tàthu nguz raükă tawztsiq thu raü hia lam bix lam thunx naix Kovit-19 dfix ngaüx raüyăq mi pinya bix lam thunx kără samhia shinliix raütă àsăp àmaz bi tiim raix, hanzsăngx lam shàlilii ke ti tiim raix kaongzkhu ràcyaongphanx ràvaisaw raütă tiq tàthu cyăngz mi räq.

21. Naw püpü nyungz re hăx Kovit-19 tawztsiq thu àmaix shăx?

Kovit-19 tawztsiq kä àhinx rix àrümx àsi nawx ràtä ti tiim ikhăx naw püpü nyungz re mänz tawztsiq thu maix tàlawx. Tawztsiq thu lawt yai mänz naw măx pü kä tànyăngx ruq li ràke cyăngz nguztä WHO räq dănxhawx cyaongphan thüx tawx. Àphax yăngz thu lawt ti räq mänz yăngz naix yax kără tawqtan àkhyingx ranaic kàyăq khaqkhaq tàthu kai naongz cyăngz mi räq.

22. Tàrin cyakin (Common cold/seasonal flu) pin raüyâq häx Kovit-19 tawztsiq thu maix tàlawx shäx? Tàrin cyakin tawztsiq thu yai mäq m'tinx khanx si raütiq väx Kovit-19 tawztsiq thu àmaix mi räq?

Tàrin cyakin (Common cold or seasonal flu) khamxsha raükä Kovit-19 tawztsiq thu maix mäc diax. Dfisix hia lawt raütiq Kovit-19 tawztsiq thu àmaix mi räq. Tàrin cyakin tawztsiq thu thüx raükä àkawmx punzthum àkhyingx cyezpat shiz (ra 7) tàkhiaz raütiq Kovit-19 tawztsiq thu maix tàlâq lam àsap àmaz ti tiim räq dänxhawnx cyaongphan thüx tawx.

23. Cyakin tawztsiq (Flu vaccine) thu ye raüyâq häx Kovit-19 tawztsiq thu mäc raü àmaix shäx?

Cyakin tawztsiq (Flu vaccine) kä tàrin cyakin dfisix li mi tawz lawt, Kovit-19 dfisix kä tawz lawt mäc mi räq. Kàkhäx khamäq Kovit-19 tawztsiq thu mäx ra tàlawx. Cyakin tawztsiq naix Kovit-19 tawztsiq kä àkawmx punzthum cyezpat shiz (ra 7) tàkhiaz raütä tiq thu mäx àsap àmaz bi tiim räq dänxhawnx cyaongphan thüx tawx.

24. Kovit-19 tawztsiq kàrà àphax yängz thu thüx ye raümänz yängz naix yax nä kä tawztsiq phan mären mäc nawx li si raükä tawztsiq thu àmaix shäx mi räq?

WHO räq kä tawztsiq phan shiz li yängz kun liz thu mäx dänxhawnx cyaongphan thüx tawx. Tawztsiq phan mären mäc thu mäx mung àbi nä shàrira tàlängz tàlawx ràshatmäq ràkhaq liz haongtha tàlâq lamzli kä chiz mäc shaq li ràtawx. M'khäx mäq väx tawztsiq phan shiz li haongtha lawt mäc nawx nguz raükä WHO mäq tàmaokha nä langx mäx àkhawz àkhang àkuq thüx àhinx Kovit-19 tawztsiq phan kàrà hanzsängx lam shàlilii liixmiix ke ti tiim raix ràcyaongphanx raütä tàthu mäx dänxhawnx thüx tawx.

25. Kovit-19 tawztsiq yängz naix yax thu khyingx nä thu lap mäc raüyâq phan mären tawztsiq kàrà m'tinx khanx nä tiq thu naongz cyängz väx? Ràmäk raükä, phan mären mäc tawztsiq kàrà m'tinx khanx si yainä m'cyu yängz thu cyängz väx mi ra?

Tawztsiq àmanx àshaq tup liz lap mäx laznä kä thimi thüx täq ranaic yixpi àkhyingx ànax ràkhaq liz nä yängz viax kun liz tàthu mäx ra tàlawx. Yängz naix yax tàthu àkhyingx kä tawztsiq phan shiz naix phan shiz mären mäc diax. Àbi kä ra 21 nä tàthu raütä, àbi kàlâx ra 28-42 làman nä thu vi tàlawx. Tawqtan thimi thüx täq àkhyingx ranaic nä tàthu lap raükä dfisix mänz àhia punzthum mi tawz lap ràtawx. Khüx àlam phanphan si khamäq àthimi àràkuq thüx àkhyingx ranaic tàliax raütä yängz naix yax tawztsiq thu lap mäc shaq li nguz raükä tawztsiq yängz kun liz thu lap mäx làcyang cyängz mi räq. Sengxang tàlâq hanzsängx lam shàlilii ke ti tiim raix ràcyaongphanx ràvaisaw raütä yängz naix yax kàrà làvânz tàthu lap mäx àsap àmaz bi tiim räq dänxhawnx kuq thüx tawx.

Shàrira thapthi tiim àpha àra àhüz shaq li raümänz tawztsiq yängz shiz thu yai mäq thu mäk nawx rànaxmäx kä tawztsiq yängz naix kun liz tàthu riixvez kä tawzlawz hanzhaongx koux raütä mi lap nguztä àsäp àmaz bi tiim räq tàmaz vi tàlawx.

26. Kovit-19 tawztsiq yängz naix thu ye ti tiim mänz Kovit-19 dfisix yamtä väx ngaüx naongz tàläq?

Kovit-19 tawztsiq mänz lä àhinx tawztsiq tiim ikhäx siix li ràtawx. Tawztsiq thu yai dfisix tawz lawt mäs laznä àkawmx punzthum cyezpat 2 kä mi ra. M'khäx mäq väx tawztsiq mi thu shaq nä law thu lawt yai cyezpat 2 tinx khanx nä law dfisixthfax kaü hali shang vaz naongz raükä tawztsiq thu thüx raümänz dfisix kä mi ngaüx mi pin naongz hali.

M'ra phan tawztsiq li räqräq manzshixyax haongtha liz käläx tawz lawt mäk ràtäq raix mären, maic sak àrix, dfisix àhinx àsi àhüz, hanzhaongx àhia àbix thaq nä sengx raütä tawz lawt tang tàläq thaq nä liaz raütä dfisixthfax ngaüx (Breakthrough infection) lam kä si tàlawx. Tawztsiq yängz kun liz thu ye nguzraü mänz maic àdfap kaw nä kä dfisix mawz ngaüx li mi räq. Kàrà nängx tawztsiq tawz lawt Itàliaz dfisixthfax ngaüx lamzli (Vaccine breakthrough cases) nguztä nguz vi tàlawx.

27. Kovit-19 tawztsiq yängz naix thu ye ti tiim Kovit hali ngaüx raütä hia kiz naongz raü häx tawztsiq thu naongz mäs ra tàlawx shäx?

Tawztsiq yängz kun liz thu thüx ye nguzraü mänz maic àdfap kaw mäs kä dfisix hali pin naongz tàlawx. Kàrà nängx tawztsiq tawz lawt tàliaz dfisixthfax ngaüx lamzli (Vaccine breakthrough cases) nguztä nguz vi tàlawx. Kàmäq, vairs' phan àphiiq àkhawz si khamäq dfisix rànaxxlüz lam mawz räq. Àphax nä àthu thüx tawztsiq khamäq hanzhaongx si tawx li nguzraü mänz dfisixthfax kaü shang vax kàrà samhia tawz lawt mäk khamäq dfisix rànaxxlüz yax mänz mawz räq. Ràshatmäq, tawztsiq thu ye ti tiim phänä kä dfisix hyeng hiax khamxsha lam kä àkawmx, kàmäq àhüz ràtäq lam tàchix tàlawx.

Cyaüxlüz àkhyingx nä saüx liz tawztsiq tàthaongz shiz thu naongz mäs ra tàläq lam WHO mäq cyaongxphanx yam mänz àhüz shaq ràtawx.

28. Kovit-19 tawztsiq yängz naix kun liz thu yai lüz m'tinx läx cyax raix mäk làmanz nä hali thu naongz àmaix shäx?

Kovit-19 tawztsiq yängz kun liz thu yai thu naongz àmaix maix mäk raix sengx raütä hanzsängx lam airut mäq yam cyaongxphanx lamshiax àhüz shaq li ràtawx. Hali thu naongz àmaix nguz raükä hanzsängx lam airut räq li mi tàtaisaw kuq ràtawx.

29. Kovit-19 tawztsiq yängz naix kun liz thu ye ti tiim kä Kovit-19 tawztsiq àhinx phan shiz hali thu naongz maix tàlawx shäx?

Kovit-19 vairas' phansiiq phankhawz laznä dfisix hyeng hiax naix dfaixsiq khumiq cyängz tawz lawt mäx laznä cyaüxlüx nä thimi ke thüx ye Kovit-19 tawztsiq tiim kàrà li tàthu mäx WHO räq dänxhawx thüx tawx. Tawztsiq phan shiz kàrà àkhyingx ranaic àthimi thüx kàyäq khaqkhaq mäq yängz kun li thu lap raükä àhinx tawztsiq tiim thu ra mäk nawx mi räq. Ra mäk mäq tawztsiq hali tàthu naongz khamäq tawztsiq ngawxhiaxshaq ra tàläq ti tiim mäx àkhawz àkhang tàsumrum, tawztsiq hämz tàkawmxyawm baic lam, dfisix nyii väx tängzta lawt mäx mänz àtàtsaongbia ikhäx yax khamäq tawztsiq yängz kun liz thu ye nawx nguz raükä àhinx tawztsiq hali tàthu naongz väx àpyen ràcyängz mi räq.

Tawztsiq yängz naix thu yai àhinx tawztsiq phan shiz hali tàtsuq tàthu naongz mäx WHO räq yam cyaongxphanx dänxhawx lam àhüz shaq li ràtawx. Cyaüxlüx àkhyingx nä kä mungya nä àshàrira àthimi shaq li ràtawx.

Yängz dfäm yax tawztsiq tàtsuq thu lam raix sengx raütä àmungmung tàphanx tawztsiq tàraong tàri lam phanphan si raüli mänz tawztsiq lap mäk shaq màtsan mungmaicsez tiim mäx tawztsiq mikhu ke thu lawt mäx kä àkhyek ràtawx. Khamäq, yängz dfäm yax tawztsiq thu ke lam kä kàlawz kingx mäk shaq lam WHO räq tàpaicmanz dänxhawx thüx tawx.

Tengzräng (References)

WHO: Novel Coronavirus-2019 - Questions and Answers

CDC: Coronavirus – Frequently Asked Questions (FAQ)

UNICEF: Novel Coronavirus – FAQ

UK National Health Service – Covid-19 Vaccine

Serum Institute: FAQ – Covishield

SOP of AstraZeneca_Storage and Thawing Use